

УДК 159.9

Сергієнко Н.П., доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології НУЦЗУ

Рябуха Л.В., студентка соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

МІЖОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ ТА ЇХ РОЛЬ В УЧБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТА КУРСАНТІВ НУЦЗУ

Запропонована стаття присвячена психологічному аналізу різних наукових підходів до поняття міжособистісних відносин та їх роль в учбовій діяльності особистості.

Ключові слова. Особистість, міжособистісні відносини, учбова діяльність.

Предлагаемая статья посвящена психологическому анализу различных научных подходов к понятию межличностных отношений и их роль в учебной деятельности личности.

Ключевые слова. Личность, межличностные отношения, учебная деятельность.

The proposed article focuses on the psychological analysis of various scientific approaches to the concept of interpersonal relationships and their role in the educational activities of the individual.

Keywords. Personality, interpersonal relations, educational activities.

Постановка проблеми. Природа міжособистісних відносин в будь-яких спільнотах достатньо складна. В них виявляються як суто індивідуальні якості особистості - її емоційні і вольові властивості, інтелектуальні можливості, так і засвоєні особистістю норми і цінності суспільства. В системі міжособистісних відносин людина реалізує себе, віддаючи суспільству сприйняте в ньому. Саме активність особистості, її діяння є найважливішою ланкою в системі міжособистісних відносин. Вступаючи у міжособистісні відносини найрізноманітніших за формою, змістом, цінностями в структурі людських спільнот - в дитячому садку, в класі, в дружньому колективі, в різного роду формальних і неформальних об'єднаннях, - індивід проявляє себе як особистість і представляє можливість оцінити себе в системі відносин з іншими.

Інтерес до проблеми міжособистісних відносин та їх впливу на учбову діяльність в останні роки значно підвищився, це свідчить про те, що до розвитку і поняття міжособистісних відносин звертаються у своїх дослідженнях представники різних психологічних дисциплін.

Взаємодія людини з соціальною системою здійснюється через сукупність зв'язків, завдяки яким вона стає особистістю, суб'єктом діяльності і індивідуальністю.

Міжособистісні відносини є однією з основних умов забезпечення успішної учбової діяльності. Розлади у відносинах в колективі можуть призвести до зниження рівня самооцінки та підвищення рівня тривожності, що може викликати зниження рівня успішності [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами міжособистісних відносин займалися такі вчені психологи, як Е. Еріксон, Б. Г. Ананьєв, міжособистісні відносини інтенсивно вивчалися в руслі психології стосунків, заснованому А. Л. Лазурським і В. М. Мясичевим, роль і місце міжособистісних відносин в освітньому просторі підкреслювали А. О. Реан, Я. Л. Коломінський, В. Є. Каган, І. С. Кон, Т. В. Корнілова, О. Л. Григоренко, Н. В. Кузьміна та інші. Проблема міжособистісних відносин у малій групі була в центрі уваги Р. Бейлза, С. Мілгрема, та інші.

Учбову діяльність вивчали автори: Д. Б. Ельконін, який одним з перших почав розробку теорії учбової діяльності; В. В. Давидов, котрий розробляв теорію навчання, досліджував види узагальнення у навчання та розробляв проблему розвиваючого навчання; О. М. Печников, А. Г. Мухіна, займалися вивченням мотивів учбової діяльності. Також виділяють особливості учбової діяльності студентів, ознаки цієї діяльності, види та форми діяльності студентів вищих навчальних закладів.

Було визначено, що на ефективність учбової діяльності впливають: активність студента в процесі виконання цієї діяльності, мета та мотиви вступу до навчального закладу. Також виділяють фактори, котрі мають безпосередній

вплив на ефективність учбової діяльності студентів та курсантів вищих навчальних закладів.

Метою даної статті є аналіз різних підходів до вивчення міжособистісних відносин та учбової діяльності особистості в психологічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу.

До теперішнього часу в психології накопичена велика кількість даних про те, що багато найважливіших аспектів життєдіяльності кожної людини пов'язані з її взаєминами з навколишнім світом. Саме взаємини з навколишніми впливають на процеси мотивації й цілеспрямованості, на способи формування й дозволу кризових ситуацій і, нарешті, розвиток міжособистісних відносин у цілому. Відносини з навколишніми - найбільш важлива сторона життя людини.

Взаємини особистості складаються, і протікають в умовах взаємодії великої кількості людей. Відбір партнерів для спілкування й виконання будь-якої діяльності - складний процес і залежить як від загальної атмосфери в колективі, так і від психологічних особливостей обраних і що вибирають. Відносини активно формуються вже в перший місяць, коли члени колективу, працюючи в групі, виконують різні функції [5].

Таким чином, у процесі навчання й спілкуванні студенти й курсанти постійно одержують інформацію про однокурсників і, як би коректують суб'єктивну оцінку партнера, змінюють свої симпатії, і антипатії із часом.

Актуальність даної проблеми складається в тому, що з рівнем розвитку соціальних відносин у нашій країні юнаки стикаються все з новими й новими труднощами на шляху свого особистісного розвитку.

Термін «відносини» введений ще Арістотелем для відображення певного способу буття людини та пізнання нею навколишнього світу. За В. М. Мясичевим, відносини — це інтегральна система вибіркового свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, яка виражається в діях, реакціях і переживаннях людини та відображає її основні потреби й інтереси. Система відносин індивіда з навколишнім світом (люди, речі, професійна діяльність тощо) утворює внутрішній світ людини [7].

В психології «відносини» зазвичай розглядають в двох іпостасях: по – перше, як «зв'язок, залежність», а значить - як взаємовідносини, спілкування і, по – друге, як «думка, оцінка» і, значить, як соціальна установка, ціннісна орієнтація. Наприклад, для В. М. Мясичева відносини – «цілісна система індивідуальних вибіркових обдуманих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності». Позитивний чи негативний досвід взаємовідносин особистості з іншими людьми формує її систему внутрішніх відносин до світу [7]. А для С. Л. Рубінштейна відносини – це, перш за все, «родова властивість людини, яка розкривається через відносини однієї людини до іншої». «Відносини до іншої людини, до людей складають очевидну тканину людського життя, її серцевину. «Серце» людини все зіткано із його людських відносин до інших людей.

Психологічний аналіз людського життя, направлений на розкриття відносин з іншими людьми, складає ядро життєвої психології». Відносини до інших генетично є більш ранньою формою, чим відносини до себе і, на думку Рубінштейна, у дитини проявляється розуміння інших перш ніж самого себе [2].

Вказуючи на нечіткість самого поняття «відносини» і на не розробленості шляхів і методів його вивчення, Л. І. Божович також розглядав суб'єктивний і об'єктивний аспект цього поняття, підкреслюючи, що тільки через вивчення відносин самої дитини до дійсності і, в першу чергу до суспільної діяльності, лежить шлях до вивчення його особистості. Область прояву і формування відносин дитини з світом – це область спілкування і взаємодії; за словами О. О. Леонтєва «спілкування є актуалізація відносин» [2].

Продуктивними з точки зору методологічного підходу слід вважати соціометричний метод Д. Морено, який дозволяє визначити структуру міжособистісних взаємин членів групи; школи «групової динаміки» К. Левіна, де досліджуються групові процеси і його «теорія поля», яка покладена в основу вивчення малих груп, соціологічний напрям; Е. Мейо, відомий під назвою "хотторнських експериментів" та ін.

Розглядаючи міжособистісні відносини як видове поняття по відношенню до родового «психологічні відносини» М. М. Обозов відзначає: «Міжособистісні відносини - завжди «суб'єкт – суб'єктивні зв'язки». Вони характеризуються постійною взаємністю і мінливістю (що обумовлюється активністю не тільки одній із сторін). Виділяючи в структурі особи декілька рівнів характеристик, він відзначає: Різні види міжособистісних взаємин припускають включення в спілкування тих або інших рівнів характеристик особи...». Тому головним критерієм він вважає міру, глибину залучення особи у відносини [3].

Людина не може існувати ізольовано від суспільства. Вона постійно знаходиться у русі, здобуває нові знання і обмінюється інформацією з оточуючими. Протягом життя існування людини постійно змінюється, у неї формуються нові погляди та інтереси. Ще з самого дитинства, з народження людину оточує сім'я, яка виховує в неї почуття поваги та любові і поступово відкриває шлях у дорослий світ.

Стосунки людей залежать від багатьох чинників - індивідуальності особи, її потреб та інтересів, групових норм та цілей, згуртованості, психологічного клімату в колективі та ін. Наслідком багатьох соціально-психологічних чинників є формуванні особливих типів особистостей в колективі.

Важливий вплив на ефективність взаємодії людей в колективі спричиняє їх ставлення один до одного, психологічна та практична готовність до співпраці. Сумісність або несумісність виявляється через симпатію або антипатію людей. Якщо людина приваблює, то є їй потреба у спілкуванні, бажання бути ближче, разом працювати, проводити вільний час, і якщо ця потреба або бажання взаємні, то це - симпатія, яка веде до сумісності. Якщо все навпаки, то тоді це антипатія та несумісність.

Узагальнені усі види відносин можна поділити на дві групи. До першої належать відносини позитивної спрямованості психічної активності людини, тобто ті, що зближують, об'єднують людей. До другої групи належать

відносини негативної спрямованості психічної активності людини — ті, які розділяють, роз'єднують людей [1;2].

Міжособистісні (В. М. Мясищев називає їх «психологічними») відносини складаються не десь поза суспільними відносинами, а усередині них, оскільки немає «чистих» суспільних відносин [7]. Практично у всіх групових діях учасники виступають як би в двох якостях: як виконавці безособової соціальної ролі і як неповторні людські особистості. Поняття «міжособистісна роль» вводить як фіксація положення людини в системі групових зв'язків на основі індивідуальних психологічних особливостей особистості.

Міжособистісні відносини можна розглядати як чинник психологічного «клімату» групи. Найважливіша специфічна характеристика міжособистісних відносин – їх емоційна основа. По набору почуттів можна виділити дві великі групи:

- кон'юнктивні – сюди відносяться різного роду почуття, що зближують людей, об'єднують їх; сторони демонструють готовність до співпраці, до сумісних дій.

- диз'юнктивні почуття – сюди відносяться почуття, які роз'єднують людей, у них не виникає бажання до співробітництва.

Вивчення природи міжособистісних відносин непросте завдання. Особливо складно вирішувана в студентських колективах.

Юнацький вік - це етап прийняття відповідальних рішень, одним з яких стає вибір професії. Ставлення особистості до професії визначають: його професійна інформованість, домінуюча мотивація вибору, особисті якості, необхідні тій чи іншій професії.

Юність одночасно найщиріший і самий нещирий вік. В юності найсильніше потреба бути в злагоді з самим собою, безкомпромісність, спрага повного і безоглядного саморозкриття. Юність емоційна, вона бурхливо захоплюється новими людьми, ідеями, справами. Хоча ці захоплення часом нетривалі, вони допомагають в короткий термін пережити і освоїти багато нового.

Діяльність є одним з основних факторів розвитку особистості. У різні періоди життя ведуча діяльність змінюється. В період навчання домінуючим видом діяльності студентів є учбова діяльність.

Учбова діяльність визначається, як специфічна самостійна діяльність по засвоєнню наукових понять та зумовлених ними узагальнених способів розв'язання завдань, основна мета та головний результат якої полягає в засвоєнні наукових знань та відповідних їм вмінь.

В. В. Давидов дає таке визначення: «учбова діяльність – один з основних видів діяльності людини, спеціально спрямований на оволодіння способами предметних та пізнавальних дій, узагальнених теоретичних знань» [6].

Учбова діяльність, як і люба інша діяльність людини, характеризується насамперед суб'єктністю, активністю, предметністю, цілеспрямованістю і усвідомленістю.

Успішність студентів визначається не лише станом організації навчального процесу у вищій школі, а й психологічними закономірностями навчально-професійної діяльності, рівнем сформованості в студентів учбових дій і операцій. Неврахування усього цього може бути однією з численних причин неуспішності студентів [5].

Важливим фактором успішності студента є індивідуальний стиль його навчально-професійної діяльності, що виявляється в стійких способах її здійснення відповідно до індивідуально-психологічних особливостей (темپ роботи, період реагування, швидкість запам'ятовування та ін.) і наявних навчальних умінь і навичок. Одночасно важливо надавати студентам право вибору форми навчальної роботи, способу контролю і періоду звітності за її результати, залучати їх до визначення часткових цілей і змісту навчання, окреслювати обсяг навчальних завдань [8].

На ефективність учбової діяльності впливають такі фактори як відносини між студентами та викладачами.

Взаємини «викладач – студент» впливають на різні аспекти життєдіяльності студентів: ставленні до навчання, що суттєво посилюється від

першого до випускного курсу; результатах навчання; ставленні до обраної педагогічної професії, що найсильніше переживається студентами молодших курсів; ставленні до самого себе [5].

Від стилю взаємин викладача зі студентами залежить рівень їх пізнавальної активності та інтелектуальної ініціативи на заняттях. Найвищий її рівень проявляється на заняттях тих викладачів, яким, за характеристикою студентів, притаманний демократичний стиль спілкування. Вони вільно висловлюють свої думки, відстоюють власні погляди, частіше задають проблемні запитання. При цьому переконані, що їх правильно зрозуміють і вислухають. Авторитарний стиль взаємин підвищує в студентів рівень реактивної тривожності. Вони, якщо й висловлюють свою точку зору, то з острахом критики. Основним мотивом пізнавальної активності на такому занятті є прагнення уникнути неприємностей, значно рідше – утвердити себе в очах викладача.

Також на ефективність учбової діяльності впливають такі фактори як відносини між студентами.

Студентська група - спільність автономна й самодостатня. Вона здатна сама вирішувати свої внутрішні проблеми, а її активність пов'язана з соціальним життям факультету, університету, вирішення проблем соціального характеру (студентські будівельні загони, участь у роботі органів студентського самоврядування тощо) [5].

Студентська група формально-логічно характеризується як первинна, реальна, мала група, офіційно створена (зовнішні організована), яка може вміщувати в себе й неформальні мікрогрупи. Вона створюється у вищому навчальному закладі, що обумовлюється потребами управління.

За даними чисельних досліджень, нормальні міжособистісні відносини в колективі сприяють високій виробничості праці, попереджують виникнення конфліктних ситуацій. Збалансовані міжособистісні відносини підтримують позитивний емоційний настрій в колективі.

Висновки. У сучасному житті міжособистісні відносини відіграють значну роль. Визначення «міжособистісні» вказує не тільки на те, що об'єктом

відносин виступає інша людина, але і на взаємну спрямованість відносин. Поняття «міжособистісні відносини» акцентує увагу на емоційно - чуттєвому аспекті взаємодії між людьми і вводить фактор часу і аналіз спілкування, оскільки за умови міжособистісного зв'язку, шляхом безперервного обміну інформацією виникає залежність вступити в контакт з іншою людиною, і взаємна відповідальність за сформовані відносини.

Юність - завершальний етап формування особистості. Саме в юності відбувається становлення людини як особистості, коли молода людина, пройшовши складний шлях онтогенетичної ідентифікації уподібнення іншим людям, привласнив від них соціально значущі властивості особистості, здатна до співпереживання, до активного етичного відношення до людей, до самої себе і до природи; здатна до засвоєння ролей, норм, правил поведінки в суспільстві та інше.

Учбова діяльність – це специфічна самостійна діяльність по засвоєнню наукових понять та зумовлених ними узагальнених способів розв'язання завдань. Основна мета та головний результат полягає в засвоєнні наукових знань та відповідних їм умінь.

На ефективність учбової діяльності студентів впливає мотивація отримання певної професії та знань необхідних для її реалізації, адекватна самооцінка, відносини між студентами та викладачами, безпосередньо учбова діяльність, психічні стани, фізіологічне забезпечення психічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 363 с.
3. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
4. Каган М. С. Общение как ценность и как творчество / М. С. Каган,

А. М. Эткин. – М.: Прогресс, 1998. – 260 с.

5. Казанцева Т. А. Взаимосвязь личностного развития и профессионального становления студентов-психологов / Т. А. Казанцева, Ю. Н. Олейник // Психологический журнал, 2002. – №6 – С. 51-59.

6. Ломов Б. Ф. Личность в системе общественных отношений / Б. Ф. Ломов // Психологический журнал, 1981, – №1, – С. 3-17.

7. Мясищев В. Н. Психология отношений: Избранные психологические труды / под ред. А. А. Бодалева. – М.: Изд-во «Ин-т практич. психологии», 1995. – 356 с.

8. Особенности межличностных отношений курсантов с разным уровнем эмпатии: материалы 5 Всероссийской с Международным участием научно-практической конференции ["Современные технологии обеспечения гражданской обороны и ликвидации последствий ЧС"] / Н. П. Сергиенко. – Воронеж, 18 апреля 2014. – С. 182-183. Sergienko@nuczu.edu.ua